

**Пропозиції Громадянської платформи з
реформування наукової сфери України підготовані за
результатами круглого столу "Молода наука України:
ризики та перспективи"**

(м. Київ, 10 листопада 2014 р.,

ГО «Фонд «Відкрита політика»

за підтримки Посольства Франції в Україні)

Реформування наукової сфери України – одне з основних питань, яке має бути вирішене для становлення і розвитку України як провідної держави європейського та світового рівня. В той же час реформи у науці потребують дуже чітких та продуманих кроків, аби не погіршити існуючу ситуацію.

З метою розробки і втілення пропозицій з реформування наукової сфери України на круглому столі "Молода наука України: ризики та перспективи" (М. Київ, 10 листопада 2014 р., НГО «Фонд «Відкрита політика» за підтримки Посольства Франції в Україні) було запропоновано створити Громадянську платформу за участю широкого кола науковців, експертів з громадських організацій, юристів, представників вищих навчальних закладів (ВНЗ), законодавчої та виконавчої влади, профспілок, вчителів та директорів профільних наукових ліцеїв (в т.ч. і з Криму, а також Донбасу, як регіонів з високим ризиком дезінтеграції та руйнації наукового потенціалу).

Важливо залучити до внесення змін науковців, які зможуть сформулювати фахові пропозиції стосовно оптимізації розвитку науки в нашій державі. Залучення громадськості до обговорення цього важливого аспекту суспільного розвитку сприятиме залученню всього провідного досвіду для вирішення сучасних проблем. Громадянська платформа стане не тільки інструментом вироблення пропозицій, а й інструментом лобювання та моніторингу їх виконання.

Створення громадського дорадчого органу при Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти сприятиме збору та опрацюванню всіх існуючих пропозицій, поліпшить комунікацію між різними учасниками законотворчого процесу, що пришвидшить процес реформування наукової, а також освітньої сфер.

Наразі за результатами круглого столу пропонуємо наступні пропозиції Громадянської платформи з реформування наукової сфери України.

I. Система управління науковою сферою

В сучасному світі важливим є питання ефективних управлінських рішень. Тому в світлі суспільно-політичної ситуації в країні є важливим запровадження кризового менеджменту, який має стрімко реагувати на стрімкі зміни сучасності. Одним з варіантів вирішення цього питання є створення фахових робочих груп, які мають генерувати дієві варіанти вирішення складних проблем освіти та науки в Україні.

1. Розширити повноваження Національної ради України з питань науки і технологій, створення якої передбачено статтею 22 проекту Закону України Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

В статті 22 проекту Закону України Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» потрібно передбачити, що стратегічне управління науковою сферою в Україні здійснює Національна рада України з питань науки і технологій (далі – Національна рада), яка створюється при Кабінеті Міністрів (КМ) і складається з визнаних у світі українських вчених. Національна рада є підзвітним КМ управлінським органом, який самостійно приймає рішення, що знаходяться у межах його компетенції, а також може залучати іноземних вчених для своєї діяльності.

Членами Національної ради повинні бути вчені, що мають визначні наукові заслуги світового рівня та високі моральні якості; на час виконання ними повноважень має бути відсутнім конфлікт інтересів.

Відбір членів Національної ради має здійснюватися за допомогою кілька ступеневої процедури із кандидатур авторитетних та визнаних у світі науковців, висунутих інститутами та установами Національної та галузевих академій наук України, а також вищими навчальними закладами за відкритого обговорення кандидатур усією науковою спільнотою.

2. Визначити функції та процедуру роботи Національної ради України з питань науки і технологій

Функціями Національної ради України з питань науки і технологій, внесеними як доповнення до пункту 4 статті 22 проекту Закону України Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», мають бути:

1. Розробка стратегії розвитку науки.
2. Розробка програми з реалізації стратегії, яку Кабінет Міністрів включає до проекту Закону про бюджет на наступний рік.
3. Формування пріоритетних напрямків досліджень, які підтримуються державою, та створення умов для розвитку інновацій.
4. Координація діяльності Національного фонду досліджень (НФД), що реалізує стратегію Національної ради України з питань науки і технологій.
5. Координація роботи Наукових рад Національної та галузевих академій, міністерств та відомств.
6. Створення комітетів для виконання повноважень з координації дослідницьких інфраструктур та ключових лабораторій.

7. Представництво інтересів держави на міжнародному рівні в питаннях науково-технічної співпраці (разом з Кабінетом Міністрів).

8. Щорічна публікація звіту про стан національної науки.

Національна рада визначає процедуру відбору членів до наукових рад, а також експертних рад, що допомагають реалізовувати міжнародні угоди в рамках своєї компетенції. Робота міжнародних експертних рад, розробка та реалізація дорожніх карт співробітництва і використання коштів проводиться на принципах прозорості, регулярного звітування про поточну діяльність Національній раді України з питань науки і технологій та зворотного зв'язку з науковою спільнотою.

3. Підвищити роль НАН України у забезпеченні науково-технічного, соціально-економічного і культурного розвитку країни, а також у підготовці наукових кадрів високої кваліфікації:

3.1. Підвищити роль НАН України у забезпеченні науково-технічного, соціально-економічного і культурного розвитку країни, а також у підготовці наукових кадрів високої кваліфікації.

3.2. Посилити координаційну роль НАН України у взаємодії вищих навчальних закладів з установами НАН України та розвитку інтеграції вищої освіти з науковою та науково-технічною діяльністю.

4. Формування незалежного висококваліфікованого експертного середовища

4.1. Створити систему незалежного експертного контролю високого рівня – базу експертів з усіх наукових галузей, до якої на основі чітких критеріїв та прозорі процедури, мають увійти фахівці НАН України, інших наукових

установ та вищих навчальних закладів, а також міжнародні авторитетні спеціалісти.

4.2. Розробити механізм залучення експертів з цієї бази до діяльності Національного фонду досліджень (з метою експертної оцінки всіх заявок на гранти та звітів по виконанню наукових проектів), Агентства з контролю якості вищої освіти (зокрема, з метою атестації спеціалізованих рад по захистам) та Національної ради України з питань науки і технологій.

4.3. Розробити критерії оцінювання наукових проектів у гуманітаристиці, в т. ч. мистецтвознавстві, оскільки такі критерії добре розроблені для технічних і природничих наук, а гуманітаристика важко піддається числовим вимірам ефективності.

4.4. Розробити новий Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» із врахуванням попередніх пунктів.

II. Вирішення проблеми інтеграції української науки у європейське та світове наукові середовища

Однією з головних задач реформування української науки є створення передумов для її гармонійної інтеграції до європейського та світового наукового простору. Для цього вже на перехідному етапі необхідно внести ряд змін до українського законодавства, що стосуватимуться регулювання участі українських науковців у міжнародних проектах та ініціативах, митної політики України на ввезення матеріалів та обладнання для науки.

1. Приведення українського законодавства щодо науки у відповідність до європейських вимог з метою уможливлення участі українських науковців та наукових закладів в загальноєвропейських наукових програмах

Для цього створити робочу групу із залученням експертів з ЄС, безпосередньо пов'язаних з наукою.

2. Закріплення одним із стратегічних напрямів участь України у загальноєвропейських наукових колабораціях (зокрема, у Європейських дослідницьких інфраструктурах -- ERICax) та програмах міжнародного співробітництва (зокрема, Horizon-2020)

У зв'язку з цим передбачити відповідне фінансування з держбюджету для:

- вступу до європейських наукових організацій та програм (щорічні членські внески);
- інтеграції українських наукових закладів у вже існуючі ERICax та створення і підтримки таких дослідницьких інфраструктур та наукових центрів на території України.

3. Законодавче забезпечення мобільності українських науковців: зокрема, участі в міжнародних наукових заходах та закордонних стажуваннях

3.1. Передбачити поняття «наукового відрядження» у проекті Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», доцільність якого визначає сам науковий працівник. При цьому навіть при вживанні заходів по економії бюджетних коштів, аналогічних тим, що мають місце в 2014 році, має бути дозволено наукові відрядження або за власний кошт, в тому числі, якщо на це передбачено кошти в отриманих науковцем грантах, або за рахунок приймаючої сторони, або ж відрядження може фінансуватись з приватних джерел.

3.2. Доопрацювати проект Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», щоб він містив чітко сформульовані визначення короткотермінових (наприклад, до 3-х місяців), середньотермінових (наприклад, до 1 року) та довготермінових (до 3-х років) стажувань наукових працівників, передбачити спрощену процедуру оформлення таких стажувань та дозволити їх фінансування в тому числі зі спеціальних фондів та за рахунок приймаючої сторони. При цьому за людиною має зберігатись робоче місце, мають відбуватися соціальні виплати (для середньо- та довгострокових людина сплачує внески самостійно), та має йти науковий стаж.

3.3. Відпрацювати підзаконні акти, які зафіксували б поняття подвійних аспірантур.

3.4. Скоригувати статтю 32 проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», пункт 1 «До стажу наукової роботи зараховується: [...] час навчання та роботи за спеціальністю за кордоном, за умов збереження громадянства та перерви між роботою в Україні не більше 3-х місяців». Вкрай важливо, щоб до стажу наукової роботи зараховувався час навчання та роботи за спеціальністю за кордоном (будь-якої тривалості), за умов збереження громадянства.

3.5. Гарантувати сприятливі умови українським науковцям, що проходять стажування або працюють за кордоном, у разі їх повернення в Україну.

3.6 Вимога та гарантування всім науковцям, включаючи аспірантів та молодих науковців, участі принаймні в одному міжнародному заході (конференції, семінарі, стажуванні, нараді тощо) на один-два роки для можливості представлення результатів своїх досліджень. Фінансування

здійснювати з спеціального фонду на відрядження, з якого також потрібно надати можливість оплати організаційного внеску або спрощення процедури його повернення за випискою з банківської картки.

3.7. Створити належні умови для підключення українських наукових та освітніх інституцій до провідних світових наукових баз даних, а також забезпечення вільного доступу для використання в наукових розвідках.

4. Підвищення якості українських наукових видань та забезпечення їх присутності у світовому науковому просторі

4.1. Створити перелік критеріїв (за зразком тих, що використовуються авторитетними міжнародними наукометричними базами даних, зокрема Scopus та Thomson Reuters) для українських наукових видань всіх галузей: зокрема, онлайн версія, переклад англійською мовою розширеної анотації всіх статей, сліпе рецензування, наявність міжнародних членів у редколегії тощо. Передбачити тривалість перехідного періоду (один рік), після закінчення якого публікації у виданнях, які цим вимогам не відповідають, не враховувати при звітуванні по грантам, атестації кадрів та захисті дисертацій.

4.2. Заохочувати розвиток електронних наукових видань, що відповідають сформульованим згідно пункту II.4.1. критеріям. Створення таких видань з кожної спеціальності даватиме можливість опублікувати роботу безкоштовно і без великих черг.

4.3. Забезпечити безоплатні публікації у фахових виданнях при установах НАН України та університетах МОН за кожною спеціальністю.

III. Фінансування науки в Україні

Важливим залишається питання стосовно системи фінансування науки та освіти в Україні, ефективного та доцільного використання коштів.

Ми пропонуємо змінити систему фінансування наукової сфери України у напрямку зміщення акценту на конкурсне фінансування, забезпечивши при цьому прозорість руху та розподілу коштів. При цьому існуючу на сьогодні схему базового фінансування Національної академії наук (НАН) України слід зберегти, поступово нарощуючи додаткове конкурсне фінансування наукових досліджень за рахунок грантів. Контроль за прозорістю конкурсної системи та руху коштів має здійснюватися за рахунок максимальної відкритості доступу до усіх матеріалів, які беруть участь у конкурсних програмах, а також за рахунок розподілу коштів експертними комісіями (у складі яких має бути не менше 50% міжнародних експертів), які обираються на визначений термін з визнаних фахівців, авторитетів у своїй галузі.

1. Фінансування науки на належному рівні

Вихід України на новий рівень партнерських відносин з країнами Європейського союзу, спонукає керівництво держави до реалізації цілої низки економічних та соціальних реформ та розвитку всіх галузей за зразком розвинутих країн. При цьому пріоритетними є галузі наукових досліджень та високотехнологічних розробок. Зважаючи на вищезазначене та передумови, що склались, а також беручи до уваги Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» і «Стратегію інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», вбачаємо доцільним збільшення витрат на наукові фундаментальні та технічні дослідження, які в майбутньому мають відповідати нормам витрат країн Європейського союзу.

Крім того, вкрай важливим є не тільки дотримуватися встановлених проектом Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» норм фінансування освіти і науки у задекларованому розмірі 1,7 % ВВП, а й вийти до 2025 року до рівня забезпечення науки у 3% ВВП, як зазначено у пункті 1, статті 44 цього закону. При цьому необхідно забезпечити фінансування Національної академії наук відповідно до її потреб, які на 2014 рік становлять 3 млрд. 915 млн. грн. (без врахування інфляції).

Надалі потрібно забезпечити законодавчо закріплене поетапне збільшення державних витрат на фундаментальні та прикладні наукові дослідження, що відповідали б міжнародним стандартам і, як наслідок, сприяли б підвищенню конкурентоспроможності України та української науки в світі.

2. Розділення фінансових потоків на базове та конкурсне фінансування досліджень в НАН України:

- Базове фінансування, яке виділяється на Національну академію наук з державного бюджету і йде на стандартні видатки – господарські витрати, базову заробітну плату тощо;
- Конкурсне фінансування наукових проектів (індивідуальних, групових, ключових лабораторій) здійснювати через Державний Науковий Фонд (ДНФ).

Слід наголосити, що йдеться не про перерозподіл наявного фінансування, а про залучення додаткового, яке б розподілялося на конкурсних засадах при одночасному збереженні і нарощуванні базового фінансування, необхідного для забезпечення потреб НАН.

3. Створення Державного наукового фонду (ДНФ)

З метою посилення конкурсної компоненти фінансування наукових досліджень та забезпечення фаховості і прозорості розподілу конкурсних коштів, необхідно реорганізувати наявні структури, зокрема, Державний фонд фундаментальних досліджень, створивши єдиний Державний Науковий Фонд (ДНФ), який би опікувався фінансуванням не тільки фундаментальних, а й прикладних досліджень та інновацій. Для цього пропонуємо переформулювати та об'єднати статті 46 (Державний фонд фундаментальних досліджень) та статті 47 (Державний технологічний фонд) проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», прописавши структуру та функції ДНФ.

3.1. Підпорядкування і структура ДНФ:

- ДНФ має бути незалежною від Міністерства освіти та науки (МОН) України та НАН України структурою, яка відповідатиме за контроль та розподіл додаткових коштів, що виділяються державою та недержавними організаціями на науку у вигляді грантів та конкурсних програм;
- ДНФ має складатися з трьох фондів, які здійснюватимуть фінансову підтримку основних напрямків розвитку наукових досліджень: ДФФД (державного фонду фундаментальних досліджень), ДФПД (державного фонду прикладних досліджень) та ДФІ (державного фонду інновацій).

3.2. Задачі ДНФ:

- здійснювати відбір проектів для фінансування на конкурсній основі з обов'язковою міжнародною експертизою як самих проектів, так і звітів по ним (за допомогою експертних комісій, див. розділ I, пункт 4);

- забезпечувати максимальну прозорість та зменшення бюрократизації конкурсних процедур, для чого має бути використано:

- електронну відкриту систему подачі заявок (в т.ч. відкритий доступ до списку авторів, теми, резюме роботи);
- доступ авторів проектів до результатів експертизи (рецензій на проекти та рейтингу учасників конкурсу);
- спрощення процедури звітування (звіти по виконаним грантам в електронному вигляді);
- публікація звітів по проектам та переліку публікацій на сайті ДНФ.

4. Розробка та впровадження системи заохочення фізичних та юридичних осіб, які надають фінансову допомогу науковим установам

4.1. Створити комфортний клімат для недержавного фінансування наукових досліджень, в тому числі ДНФ. Для цього потрібно провести комплекс заходів по формуванню привабливих законодавчих та податкових умов для фізичних та юридичних осіб, які мають бажання надавати таку фінансову допомогу.

4.2. Проводити на регулярній основі заходи по інформуванню потенційних благодійників про можливість фінансування наукових досліджень та заходи по залученню інвесторів під конкретні наукові проекти.

4.3. Здійснити пошук інших ефективних форм залучення цільового фінансування наукових досліджень (зокрема, краудфандінг, створення громадських фондів тощо).

5. Вдосконалення системи захисту фінансових прав тих, хто отримує гранти

5.1. Впровадити чітко фіксовані відсоткові норми від суми отриманого гранту, які віддаються установі, в якій працює грантоотримувач, на накладні витрати. Для цього необхідно розробити систему градації грантів залежно від їх типу та розмірів і відповідну шкалу відрахувань. Решту суми гранту має отримувати науковець чи наукова група та використовувати на свій розсуд.

5.2. Створити «Фонд інноваційного розвитку» (можливо, в структурі ДНФ) посередництвом якого, будь-яка особа чи група осіб могли б накопичувати кошти, отримані від декількох наукових проектів чи грантів, або протягом декількох років для купівлі обладнання. Для цього також потрібно забезпечити можливість використовувати кошти з отриманого гранту і після закінчення періоду його виконання. Для обслуговування Фонду залучити як гарантів вкладів українські банки шляхом публічних торгів. Використати при цьому механізм правових відносин, аналогічний до іпотечного кредитування (трьохсторонні угоди, де третьою установою виступатиме юридична особа від роботодавця заявника).

5.3. Спростити процедуру одержання коштів за недержавними грантами, зокрема іноземними, та фінансової допомоги.

6. Включити гуманітаристику до пріоритетних напрямів наукових розробок забезпечивши відповідне фінансування проектів

З метою покращення фінансового забезпечення досліджень пропонуємо Включити гуманітаристику до пріоритетних напрямів наукових розробок,

які затверджуються Законом України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" або ж затвердити групу пріоритетів у категорії "researches" (дослідження прикладного характеру, до якої гуманітаристика може увійти).

IV. Процедура присудження наукових ступенів

1.Реформування процедури присудження наукових ступенів та атестації наукових кадрів

1.1. Посилити спеціалізовані вчені ради (спецради) та забезпечити прозорість їх роботи.

1.1.1. Провести переатестацію існуючих спецрад відповідно до нових обґрунтованих вимог, які мають бути розроблені за участю фахівців НАН України, в т.ч. представників спецрад по захистам та Рад молодих вчених (РМВ) інститутів та наукових установ.

1.1.2. Залучити Експертні ради (розділ I, пункт 4) до проведення переатестації спецрад, а в подальшому також в експертизі складу спецрад та їх діяльності за зверненням Національного агентства з контролю якості освіти.

1.1.3. Переформатувати склад спецрад відповідно до результатів переатестації (та, як наслідок, переглянути їх кількість).

1.1.4. Забезпечити максимальну прозорість та відкритість роботи спецрад за рахунок звітування на інтернет-сторінці спецради по всіх захистах (оголошення про захист, посилання на єдину базу даних (на

першому етапі – на сторінку на сайті МОН), де викладена вся інформація по захищеній роботі; можливо, використання онлайн-трансляції захисту для 100% публічності).

1.1.5. Створити чітку та ефективну схему притягнення до відповідальності та систему санкцій у випадку виявлення неякісної роботи спецради чи окремих її членів (захист неякісної дисертації, допуск плагіату і т.д.; також див. пункт 2.2.2 цього блоку).

1.2. Національне агентство з контролю якості вищої освіти (далі – Агентство)

1.2.1. Запровадити здійснення Агентством контролю відповідності спецрад вимогам та проведення вибіркової експертизи кількох захищених робіт за рік по кожній спецраді (все це – із залученням Експертних рад).

1.2.2. Розробити та впровадити Агентством регулярний механізм перевірки усіх робіт, що подаються на захист, на наявність плагіату. Розробити та впровадити схему залучення Агентством незалежних комісій по перевірці на плагіат з членів Експертної ради, до яких могли б звертатися також і члени спецрад. Розробити відповідні санкції до спецрад, опонентів, дисертантів у роботах яких було виявлено плагіат.

1.2.3. Створити за участі Агентства інтернет-сайту (єдиної бази даних), на якому розміщувалася б уся інформація про захисти, в т.ч. оголошення про захист, автореферати (за місяць до захисту), тексти дисертацій. Використовувати сайт МОН для аналогічних цілей, доки створюватиметься окремий веб-ресурс. Створити умови для написання дисертації не лише українською, а й російською та англійською мовами.

2. Внести зміни до Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1112 від 17.10.12 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Зокрема, слід внести зміни до пп. 2.1 та 2.2 щодо кількості публікацій, необхідних для захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук. Необхідність наявності не менше п'яти публікацій у наукових (зокрема електронних) фахових виданнях України за темою дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, закріплена цим Наказом є перебільшеною. Вимога опублікувати п'ять статей навіть за чотири роки аспірантури, є необґрунтованою і спонукає аспірантів до зниження якості статей з метою збільшення їх кількості.

В той же час, оскільки рівень та новизна наукових результатів може визначатися лише в порівнянні з міжнародними здобутками в цьому напрямку, ідея про стимулювання публікацій у виданнях іноземних держав або у виданнях України, які мають високий науковий рейтинг, є цілком слушною. Проте, питання визначення вимог до періодичних видань зі списку публікацій має бути доопрацьовано. Крім того, вважаємо за доцільне поступове збільшення кількості публікацій у закордонних фахових виданнях та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science, а також підвищення вимог до якості вітчизняних наукових видань (розділ II, пункт 4).

Ми вимагаємо внесення змін до цього наказу, які повертають вимоги до дисертацій на попередній рівень, з подальшим опрацюванням можливостей вдосконалення порядку захисту дисертацій (в тому числі із залученням європейських експертів та шляхом обговорення з науковою громадськістю) та цілеспрямованою роботою по підвищенню якості

українських наукових журналів з метою їх введення у міжнародний науковий простір.

Наразі, ми пропонуємо наступну редакцію п. 2.1. цього наказу:

«за темою дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук необхідна наявність не менше 15 публікацій у наукових (зокрема електронних) фахових виданнях України та інших держав, з яких:

не менше чотирьох публікацій у наукових періодичних виданнях інших держав з напряму, з якого підготовлено дисертацію. До таких публікацій можуть прирівнюватися публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science;

не більше п'яти публікацій в електронних наукових фахових виданнях, що не входять до міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science;

у галузях природничих і технічних наук замість трьох статей можуть бути долучені три патенти на винахід (авторські свідоцтва про винахід), які пройшли кваліфікаційну експертизу і безпосередньо стосуються наукових результатів дисертації (за наявності)».

та п. 2.2. цього наказу:

«за темою дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук необхідна наявність не менше трьох публікацій у наукових (зокрема електронних) фахових виданнях України та інших держав, з яких:

не менше однієї статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напряму, з якого підготовлено дисертацію. До такої публікації може прирівнюватися публікація у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science;

не більше однієї статті може бути опубліковано в електронному науковому фаховому виданні, що не входить до міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science;

у галузях природничих і технічних наук замість однієї статті може бути долучений один патент на винахід (авторське свідоцтво про винахід), який пройшов кваліфікаційну експертизу і безпосередньо стосується наукових результатів дисертації (за наявності)».

3. Оптимізувати процедуру підготовки до захисту, а саме:

3.1. Повідомлення про захист дисертацій робити лише в електронній формі на спеціальній інтернет-сторінці, наприклад, на сайті МОН. Ці повідомлення повинні розміщуватися на сайті абсолютно безкоштовно і відразу після подання тексту оголошення (шляхом заповнення відповідної форми на сайті) секретарем спеціалізованої вченої ради не менше, ніж за один місяць до захисту.

3.2. Електронні версії авторефератів за місяць до захисту дисертацій мають бути розміщені у вільному доступі на тому ж сайті, де і оголошення про захист, а також на сайті установи, де знаходиться спеціалізована вчена рада. Тоді повідомлення про захист дисертацій мають доповнюватися посиланнями на електронні версії відповідних авторефератів.

3.3. Відмінити розсилку авторефератів за межі України - в країни, що входили до складу СРСР (пункти 25-35 Переліку установ та організацій, до яких обов'язково надсилаються автореферати: бібліотеки Росії, Республіки Білорусь, Республіки Узбекистан, Грузії, Республіки Казахстан, Азербайджану, Республіки Молдова, Республіки Киргизстан, Таджикистану, Вірменії, Туркменістану та додаткові переліки, затверджені спецрадами).

3.4. Переглянути список розсилки авторефератів по Україні, зменшивши перелік адрес, куди розсилається друкована версія авторефератів. При цьому розсилка має здійснюватись не менше, ніж за один місяць до захисту.

3.5. Оформлення бібліографії має бути зроблене вільним з вимогою можливості однозначної ідентифікації джерела по наданій інформації. Як доповнення, можна запропонувати рекомендації щодо її оформлення.

4. Мінімізувати перелік документів, потрібних для захисту

Пропонуємо створити єдину програму, яка збирала б усю необхідну МОН та УкрІНТЕІ інформацію про здобувача, дисертацію, керівника, опонентів, захист тощо. Протягом періоду розробки такого програмного забезпечення оптимізувати перелік документів, щоб мінімізувати дублювання інформації.

5. Спростити процедуру нострифікації

Протягом перехідного етапу (до того як Агентство з контролю якості вищої освіти випрацює процедуру проходження нострифікації) пропонуємо спростити процедуру проходження нострифікації: відмінити нотаріальне засвідчення документів про отримання ступеня, відмінити написання паралельного тексту дисертації, замінивши на написання автореферату українською мовою. Рішення про нострифікацію має приймати спеціалізована рада по даній спеціальності на основі вивчення автореферату, наданих опублікованих робіт та доповіді дисертанта перед спецрадою.

V. Реалізація кадрової політики в сфері освіти та науки

Однією з першочергових задач на шляху до зменшення процесу відтоку наукових кадрів за кордон та в інші галузі є проведення заходів, що спростять суміщення наукової та викладацької роботи, та створення сприятливих умов роботи для молодих науковців.

1. Полегшення суміщення викладацької та наукової діяльності

1.1. Забезпечити реалізацію норми Закону України «Про вищу освіту» щодо зменшення обсягу навчального/аудиторного навантаження на працівників вищої школи до передбаченого новим законом рівня, який дозволить їм не лише якісно здійснювати підготовку до занять, а й виконувати наукову роботу, при одночасному зростанні кількості викладацьких ставок для залучення вчених з наукових установ для викладання спеціалізованих курсів високої якості.

1.2. Законодавчо затвердити оплату праці (включно із розмірами доплат) викладачам-сумісникам, які працюють за основним місцем роботи в наукових установах, не меншої, ніж основному складу працівників вищого навчального закладу (за однакову кількість годин).

1.3. Переглянути необхідність існування обмежень (та їх розмірів) щодо оплати праці вчених за виконання науково-технічних робіт залежно від їх кількості та джерел фінансування. За результатами цього внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України про сумісництво 1993 року, наприклад, доповнити лист виключень до переліку робіт, що не є сумісництвом, пунктом: «не є сумісництвом виконання інженерними та науково-технічними працівниками державних закладів, окрім основної роботи, науково-технічних робіт як за місцем основної роботи, так і в інших державних та недержавних установах незалежно від джерел фінансування робіт (бюджет, гранти, зокрема міжнародні та ін.)».

1.4. Виробити гнучкий підхід до обліку робочого часу науковця – не виключно за кількістю годин перебування на робочому місці, а й з урахуванням наукових результатів (встановлюється при атестації працівника на предмет відповідності обійманій посаді).

1.5. Скоригувати статтю 33 проекту Закону України Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», яка передбачає, що вчені наукових установ, що беруть участь у навчальному процесі у вищих навчальних закладах обсягом до 240 годин на навчальний рік, працюють за гнучким графіком роботи із збереженням заробітної плати за основним місцем роботи. Збільшити максимальну кількість до годин до об'єму, що відповідає ставці доцента.

2. Створити сприятливі умови роботи для молодих науковців

2.1. Скасувати недоцільне внесення змін до законів стосовно зменшення віку наукової молоді з 35 до 28 років, як це пропонується у Розділі 4 Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року (Указ Президента України № 532/2013 «Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року» від 27.09.2013). Повернутися до норм Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» з доповненням «молодий вчений – це вчений віком до 35 років, або вчений протягом 5 років після здобуття наукового ступеня кандидата наук».

2.2. В положення про вік молодого науковця (35 років або 5 років після захисту кандидатської дисертації) внести додаток щодо можливості продовження цього віку для жінок, що народжували дітей (по одному року за кожну дитину), та чоловіків, що служили у лавах армії на термін проходження військової служби. Закріпити додатками до Положення про аспірантуру та магістратуру можливість виконання робіт під керівництвом

декількох наукових керівників з різних інституцій (вітчизняних та закордонних), якщо тема магістерської/кандидатської роботи потребує такого. Надати право вирішення цього тій Вченій раді, яка затверджує тему роботи та керівника/керівників.

2.3. Прирівняти аспірантів до наукових працівників у питаннях, пов'язаних з відрядженнями, відповідним чином відкоригувавши Інструкцію про службові відрядження в межах України та за кордон (Наказ Міністерства Фінансів України № 59 від 13.03.98, у редакції Наказу Міністерства фінансів України № 362 від 17.03.2011) та пов'язані нормативно-правові акти. Надати можливість необмеженого стажування для магістрів, аспірантів та молодих науковців. Фінансування таких стажувань, як правило, відбувається або за рахунок інституції, що запрошує, або (частково) власним коштом науковця. Але на період такого стажування має зберігатися обов'язково місце та стипендія магістра/аспіранта, місце роботи та заробітна плата науковця повністю, якщо не передбачена оплата за стажуванням, або частково за погодженням (у вигляді персональної заяви) робітника з адміністрацією основного місця роботи науковця.

2.4. Створити прозорі системи надання житла аспірантам та науковцям віком до 35 років, а також контролю та санкцій по відношенню до житлово-комунальних господарств у разі виявлення порушень. Це стосується як надання місць в гуртожитках, так і вироблення ефективних програм забезпечення науковців житлом.

VI. Створення сприятливих законодавчих умов для матеріально-технічного забезпечення наукових досліджень

Необхідно розробити за європейським зразком та впровадити законодавство про прекурсори, яке дозволяло б комфортно займатись наукою. Іншою нагальною задачею є реформування митної політики з метою створення «зелених коридорів» для реактивів та наукового обладнання. Також треба вирішити питання закупівель.

1. Приведення українського законодавства щодо митної політики до європейських норм та спрощення процедури розмитнення реактивів та обладнання

1.1. Переглянути і вдосконалити наявні норми щодо матеріального забезпечення наукової діяльності, зокрема:

1.1.1. Відмінити Постанову Кабінету Міністрів України № 1068 від 21.11.2012 «Про внесення змін у додаток до Порядку одержання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів» як таку, що практично унеможлиблює повноцінну роботу з хімічними речовинами, необхідними для наукових досліджень, і повернутися до правил використання та зберігання хімічних речовин, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від № 440 від 20.06.1995.

Крім того, необхідно найближчим часом узгодити законодавство України, яке регулює обіг прекурсорів, з європейським, яке набагато краще відповідає потребам розвитку освіти та науки.

1.2. Спростити процедури списання обладнання та матеріалів, що вийшли з ладу, стали непридатними для використання або застаріли.

1.3. Спростити процедури закупівлі приладів, інструментів та інвентарю, а також малоцінних необоротних матеріальних активів, знявши обмеження по їх вартості. Зокрема, для цього внести відповідні зміни до «Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ», затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 26 червня 2013 року №611, і зняти обмеження вартості по закупівлі приладів, інструментів та інвентарю, а також малоцінних необоротних матеріальних активів, якщо на їх купівлю передбачені кошти у грантах або у державних проектах і темах на виконання науково-дослідних робіт.

1.4. Оптимізувати правила транскордонного перевезення зразків та спростити процедури розмитнення реактивів та обладнання.

1.5. Спростити процедуру отримання обладнання, яке надають іноземні інституції, в тому числі як гуманітарну допомогу, зокрема:

1.5.1. Внести зміни до Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 року, а саме абзац п'ятий статті першої цього Закону доповнити пунктом «д) науково-дослідні (науково-технічні) установи, що діють відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

1.5.2. Додати до переліку товарів гуманітарної допомоги, що можуть бути визнані такими Комісією з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України (стаття шоста закону): «дослідні установки та обладнання, що передається виключно науково-дослідним (науково-технічним установам) для проведення наукової, науково-технічної, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

VII. Захистити права науковців з тимчасово окупованих територій України.

1.1. Враховуючи політичну ситуацію, пропонуємо передбачити на державному рівні створення додаткових вакансій для науковців та викладачів вищих навчальних закладів, які змушені були залишити тимчасово окуповані території України (АР Крим, Севастополь), а також території, на яких проводяться антитерористичні операції (АТО) чи введено надзвичайний або військовий стан (НС чи ВС). Пропонуємо Кабінету Міністрів України прийняти відповідну постанову «Про науковців з окупованих територій, або територій на яких проводиться АТО чи оголошено НС, ВС».

1.2. Терміново забезпечити можливість науковцям та колективам науково-педагогічним працівникам із тимчасово окупованих територій України виконувати дослідницьку роботу закордоном в рамках коротко-, середньо- чи довготермінових стажувань (див. також пункт VI. 3.2). Це дозволить зберегти наукові кадри та розвантажить вітчизняні наукові установи, що мають зараз вкрай обмежені ресурси для працевлаштування науковців з тимчасово окупованих територій, а також територій, на яких проводиться антитерористичні операції (АТО).

1.3. Сформувати єдину базу даних (у формі інтернет-ресурсу при сайті МОН) потреб евакуйованих науковців та викладачів (без розголошення їх прізвищ, оскільки в зоні проведення АТО вони можуть мати родичів) та контакти координаторів, які опікуються забезпеченням евакуйованих.

VIII. Популяризація науки

Розвиток наукової сфери неможливий без популяризації науки у суспільстві, в тому числі поширення наукових ідей, напрацювань, досягнень вітчизняних вчених. Тому необхідно продумати стратегію та передбачити фінансування комплексу заходів, які підвищать авторитет науки та науковців в українському суспільстві, а також створять сприятливі умови для притоку здібної молоді в науку, для родин, які плекають юних науковців.

1. Впровадити програму підтримки друку наукових та науково-популярних видань, які висвітлюють результати останніх досягнень науки загалом та вітчизняних вчених зокрема, і налагодити систему поширення таких видань.
2. Впровадити програму підтримки видавництв, які готують до друку та публікують видання наукового та науково-популярного профілю. Передбачити створення інтернет-магазинів цих видавництв.
3. Сприяти створенню електронних та друкованих видань, кіно- та відеоматеріалів задля популяризації наукових знань серед дітей, молоді та широкого загалу. Організувати просування цієї діяльності через засоби масової інформації, в т.ч. на державних телеканалах. Розробити заходи, які стимулювали б державні та комерційні канали, в т.ч. дитячі, транслювати науково-популярні програми, авторами яких можуть бути і юні науковці, юні журналісти.
4. Забезпечити поінформованість широких кіл громадськості та проведення популяризації наукових досліджень, які мають або можуть мати прикладне впровадження
5. Впровадити спеціальні заходи з моніторингу та критики антинаукових доктрин та концепцій, а також псевдо- та антинаукових повідомлень, які наразі поширюють засоби масової інформації.
6. Розробити заходи на підтримку родин та вчителів, які плекають юних науковців. В перелік пріоритетних напрямків на отримання грантів Мінсім'ямолодь для молодіжних і дитячих громадських організацій, внести «популяризація науки, підтримка юних науковців».

ІХ. Заходи з налагодження ефективно діючих комунікацій між спеціалізованими науковими ліцеями, університетами, науково-дослідними інститутами

1. Посилити співробітництво мережі спеціалізованих наукових ліцеїв.
Створити асоціацію директорів спеціалізованих навчальних закладів з поглибленим вивченням технічних та природничих наук для обміну кращими практиками, поглибленням зв'язків між школами у великих містах – наукових центрах з регіональними закладами.

2. Створити дієві умови для реалізації профільної підготовки школярів.

3. Посилити співпрацю між представниками спеціалізованих ліцеїв та вищими навчальними закладами.
Зокрема, пропонуємо:
  - 3.1. Посилити співпрацю між спеціалізованими ліцеями, університетами та науково-дослідними установами в рамках науково-освітньої діяльності, в організації наукових конференцій, конкурсів, олімпіад. Розробити процедуру підписання угод про співробітництво з навчальними закладами, в яких будуть розписані можливості сторін в освітній кооперації такого роду.
  - 3.2. Забезпечити законодавчо доступ юним науковцям із профільних ліцеїв до наукових лабораторій університетів та науково-дослідних установ.

4. Спростити процедуру вступу обдарованої молоді до вищих навчальних закладів (ВНЗ).
Зокрема, пропонуємо надати можливість учням, призерам міжнародних олімпіад вступати до українських університетів поза конкурсом ЗНО.

Нажаль, станом на сьогодні, на інших рівнях олімпіад та конкурсів-захистів Малої академії наук (МАН) часто присутній фактор корупції, хоча в той же час, етапи конкурсів проходять і обдаровані школярі з високим рівнем знань. Тому необхідно зробити більш прозорими конкурси-захисти МАН та олімпіади, а вже після цього можна забезпечити призерам Всеукраїнських олімпіад та конкурсу робіт Малої академії наук третього та четвертого рівня вступ до ВНЗ поза конкурсом або із додаванням додаткових балів до рейтингу абітурієнта.

5. Запровадити ведення допрофільних програм не з 8 класу, а з більш раннього періоду отримання середньої освіти. В рамках спеціалізованих ліцеїв наразі є реалізованим принцип профільної освіти. Введення профільного предмету молодших класів дозволить розширити базис знань, що отримуються в рамках середньої освіти. Крім того, доцільним є створення окремих груп для обдарованих дітей в рамках університетської практики.

6. Посилити координацію роботи між науковими студентськими товариствами, а також Радами молодих дослідників. Створити умови відповідного матеріального та технічного забезпечення для наукової діяльності.

Наостанок, хочемо зазначити, що у підготовці запропонованого варіанту пропозицій щодо реформування наукової сфери України ми керувалися перш за все спрямуванням вектору розвитку української науки на інтеграцію у європейський та світовий наукові простори. Крім того, було враховано сучасний стан науково-освітньої галузі в Україні та досвід ряду європейських країн по здійсненню реформ науки. Сформульовані нами пропозиції виділяють найбільш проблемні, на наш погляд, питання та містять наше бачення заходів з

нормалізації ситуації та забезпечення умов розвитку науки при її тісній інтеграції з освітнім процесом.

Головною перевагою складених пропозицій є те, що втілення запропонованих змін не потребує радикальних заходів і в той же час дозволить протягом кількох років значно покращити стан науково-освітнього сектору. Ми готові до подальшої активної роботи над удосконаленням стратегії реформування наукової сфери України як в цілому, так і окремих її деталей, а також відкриті для співпраці з державними органами та урядовими організаціями.

Цей документ розроблено робочою групою Громадянської платформи з реформування наукової сфери в Україні:

Олександр Скороход

Юлія Безвершенко

Ігор Дзеверін

Микола Іоргов

Ірина Жданова

Світлана Краковська

Олеся Тубелець

Олег Магдич

Ігор Постольник

Валерія Гохман

Тетяна Колос

При підготовці даних пропозицій було частково використано матеріали «Пропозицій про першочергові зміни» (автори: Олександр Скороход, Юлія Безвершенко, Ігор Дзеверін, Микола Іоргов), «Пропозицій по реформуванню наукової сфери України (представники РМВ НАН України); «Пропозицій щодо процедури вибору національної наукової ради» (автори: Юлія Безвершенко, Микола Іоргов та Андрій Шевченко, ІТФ НАН України)

та «Маніфесту руху науковців та освітян за наведення ладу у науково-освітньому просторі» (автори: Світлана Благодетєлева-Вовк, Елеонора Шестакова, Андрій Шевченко), інформаційні матеріали Фонду «Відкрита політика» до прес-конференцій в 2013-2014 рр.

Координатор - Олеся Губелець, 067-601-89-88, T-Olesya@ukr.net